

Sant Benet de Bages. Evolució arquitectònica del monestir a partir de les dades arqueològiques

CARME SUBIRANAS FÀBREGAS i GORETTI VILA FÀBREGAS
ARQUEOCIÈNCIA Serveis Culturals SL

INTRODUCCIÓ

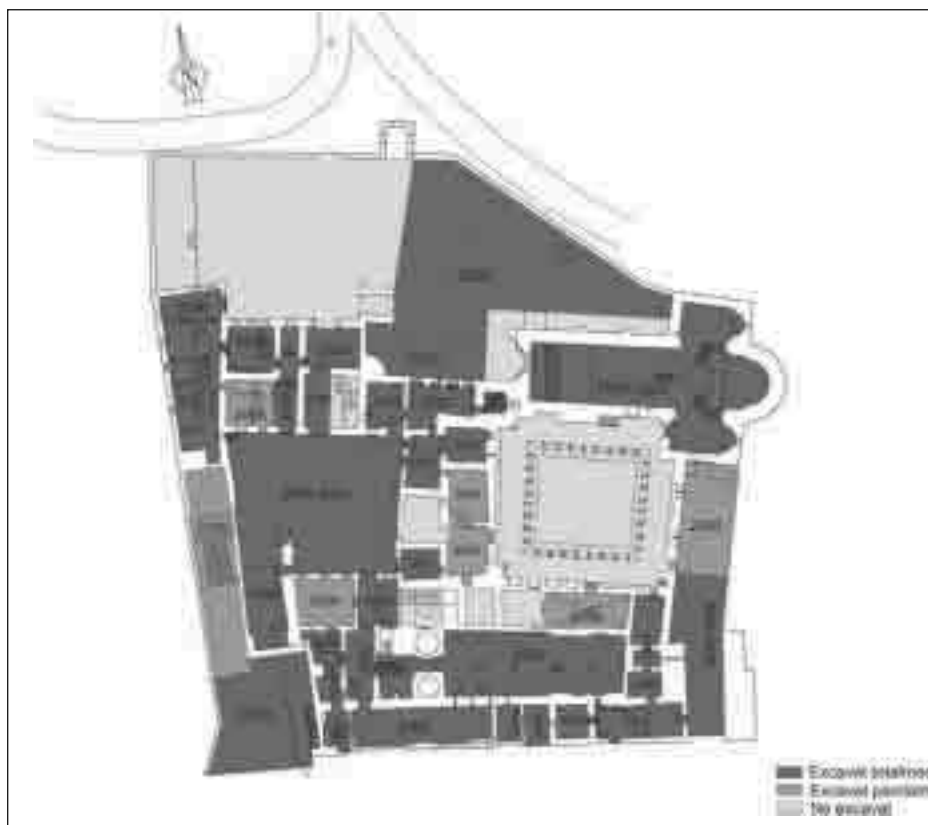
Les intervencions arqueològiques fetes entre els anys 2001 i 2007 al monestir de Sant Benet de Bages s'inclogueren en el marc d'actuació del *Projecte de restauració del monestir de Sant Benet de Bages*, promoguda per la Fundació Caixa de Manresa, propietària del monestir.

Com en qualsevol projecte d'aquestes característiques, els treballs de restauració arquitectònica implicaven fer importants rebaixos al subsòl a gran part dels edificis i espais del recinte, per la qual cosa era imprescindible dur a terme excavacions arqueològiques així com el seguiment constant de les obres de restauració arquitectònica. Recordem també que el monestir de Sant Benet de Bages es troba catalogat com a bé cultural d'interès nacional.

Zones d'actuació. Periodització

Des de l'any 2001, es dugueren a terme al conjunt monàstic de Sant Benet de Bages nombroses intervencions que, tot i ser intermitents, han permès excavar i estudiar gran part del conjunt i interpretar-ne novament la història, l'evolució i les fases constructives existents. En aquest sentit, ja des de les primeres intervencions i a mesura que s'avançava en l'excavació de nous espais, es posava de manifest la riquesa arqueològica del subsòl de Sant Benet i la importància de fer estudis arqueològics en qualsevol de les zones del monestir.

En les tasques arqueològiques previstes al llarg d'aquests es distingiren tres tipus d'actuació: excavacions al subsòl de totes les zones afectades, l'estudi d'arqueologia vertical dels edificis objecte de restauració i el seguiment arqueològic de les obres de restauració arquitectònica.

Figura 1. Planta del monestir amb indicació de les zones excavades durant les diverses campanyes arqueològiques

Com és lògic, en actuacions d'aquest tipus i en monuments d'aquesta importància, la quantitat de dades històriques aportades per a l'estudi és notable i difícil de detallar en un article de síntesi com el que ara es presenta. Són moltes les dades obtingudes sobre les fases, les interfases i l'evolució dels diversos espais, fet pel qual caldria una monografia molt més extensa per explicar detalladament el perquè de les nostres interpretacions respecte de l'evolució de cadascun dels edificis. Per aquest motiu, presentem una síntesi general sobre les dades més significatives i que més caracteritzen cadascun dels moments històrics del monestir.

Cal tenir present que només a partir de l'arqueologia s'ha pogut dur a terme una reinterpretació del conjunt, amb canvis importants sobre la seva evolució i la reconsideració d'interpretacions que durant anys s'han considerat inamovibles. Així doncs, les excavacions i els estudis arqueològics han donat nova llum sobre l'evolució i la transformació del conjunt tant de la seva llarga faceta com a cenobi com de les seves últimes fases com a residència d'estiu de la família Casas.

El monestir preromànic

A través de les dades arqueològiques obtingudes podem afirmar ara, d'acord amb la documentació escrita ja existent, que el primer assentament monàstic establert al lloc de Sant Benet correspon al segle X i que les restes més antigues conservades al subsòl de l'actual conjunt corresponen a aquest moment.

No hi ha cap indici ni evidència arqueològica que permeti interpretar l'existència d'assentaments anteriors al segle X, hipòtesi que s'havia apuntat en alguns estudis històrics anteriors referents a Sant Benet de Bages. Si bé és cert que durant les excavacions arqueològiques fetes es documentà la presència d'alguns materials de ceràmica romana, cal considerar-los com a residuals i procedents d'alguna aportació propera —possiblement de la muntanya de Montpeità, situada a ponent i que no podem relacionar amb l'existència d'una ocupació anterior.

La consideració que molts monestirs dels segles IX-XI se situaren en llocs o espais amb assentaments anteriors, d'època romana o visigòtica, és una teoria molt habitual en la historiografia. Tot i això, els estudis arqueològics actuals tendeixen a desmentir aquesta afirmació, que esdevé en molts casos buida de fonament històric i arqueològic.

Com esmenten alguns estudiosos del tema "... cap dels cenobis que hi va haver entre els segles IX-XI al nord-est de la Catalunya Vella, poden ser retrocedits, en el seu origen, fins a època visigòtica, sinó que contràriament tots ells semblen implantacions fetes de cap i de nou després de la conquesta carolíngia... Tampoc cap dels nous bisbats o monestirs va intentar formular una memòria històrica que es relligués al passat pre-musulmà..." (Riu, 2000)

Desmentida, doncs, la possible vinculació de Sant Benet de Bages amb ocupacions més antigues, cal ja fer referència al primer cenobi benedictí que es fundà en aquest lloc. L'existència d'un primer assentament monàstic a Sant Benet de Bages era un fet conegut a través de les fonts escrites existents i ja estudiades. Les primeres fonts conegudes i referents a la fundació del monestir de Sant Benet de Bages corresponen de fet a l'any 950, quan Gundric i la seva esposa Ermesinda van permutar amb Sal·la una peça de terra coneguda amb el nom de l'Angle, a tocar del Llobregat i prop del Montpeità, per unes altres que tenia a Sant Iscle. És possible que la permuta ja estigués pensada per construir-hi el monestir (Benet, 1984).

Tot i això, la fundació del monestir no serà efectiva fins a l'any 967, quan sota el patrocini i la direcció del noble Sal·la, es constituirà definitivament la comunitat monàstica de Sant Benet de Bages. El 28 de setembre del mateix any es redactà l'acta de dotació del monestir i uns anys més tard, el 3 de desembre del 972, fou consagrada l'església i es confirmaren les dotacions de béns anteriors. També en l'acta es fa relació del procés de construcció del temple i de l'atri.

Tot i això, no hi havia fins ara cap indici arquitectònic clar i visible que permetés corroborar aquestes fonts o intuir alguna de les característiques del cenobi primitiu. Recordem que, dins el complex conjunt arquitectònic que ha perdurat fins als nostres dies, les edificacions més antigues corresponen a construccions romàniques, de finals del segle XII i inicis del segle XIII.

Era obvi, per tant, que només amb les intervencions arqueològiques podien identificar-se restes del primer conjunt preromànic. Esdevenia, doncs, imprescindible i d'especial interès que es fessin aquests estudis per tal de documentar i estudiar amb metodologia arqueològica les possibles restes conservades d'aquesta fase, notablement desconeguda.

Com era d'esperar, les nombroses actuacions fetes a gran part del que és avui el conjunt monàstic permeteren documentar algunes restes arqueològiques que corresponen, indubtablement a construccions d'època preromànica. La identificació d'aquests vestigis permeté d'una banda, evidenciar l'existència de construccions d'aquesta època i de l'altra, malgrat la residualitat i l'aïllament de moltes d'aquestes restes, situar sobre plànol aquests vestigis per fer-nos una lleugera idea sobre la situació de les restes i les possibles dimensions del conjunt del segle X.

Segons els treballs fets, sabem actualment que l'antiga església preromànica del monestir se situava al mateix lloc que la construïda en època tardoromànica. Només es detecta un lleu desplaçament vers el sud de l'església romànica respecte de la preromànica. Aquest lleuger canvi de localització podria relacionar-se amb la necessitat d'assentar el nou edifici en un terreny més estable, ja que en el lloc on se situava el mur de tancament nord de l'antic temple s'iniciava un cert pendent que devia provocar problemes d'estabilitat i algunes falles estructurals a l'edifici. És possible que per aquest motiu, la nova construcció romànica se situés una mica més al sud, ocupant la part més plana d'aquesta zona.

Els vestigis constaten l'existència d'un edifici de planta rectangular, que s'ha d'associar sens dubte a l'antiga església preromànica. D'aquest antic temple, foren documentats el mur perimetral nord, situat fora dels límits septentrionals de l'església romànica, i un mur que, en direcció est-oest, podria correspondre al mur de tancament sud de l'edifici preromànic i que fou localitzat al subsòl del temple del segle XII.

Malgrat la localització d'aquests dos murs, que s'han de relacionar cronològicament amb la primera fase constructiva, no aparegué cap indicatiu sobre la forma i la tipologia de la seva capçalera, ja que aquesta devia situar-se molt probablement al lloc on, a finals del segle XII fou construïda la cripta. Per aquest motiu, és difícil interpretar la planta d'aquesta primera església de Sant Benet i saber quina de les hipòtesis sobre si constituï un edifici d'una sola nau o per contra un edifici amb tres naus és certa. En aquest sentit, les dades arqueològiques són insuficients i confuses. Si bé algunes de les restes documentades al subsòl del transsepte sud podrien correspondre als murs d'un antic transsepte de l'església preromànica, aquesta és una hipòtesi que no ens atrevim a corroborar, com tampoc podem afirmar ni desmentir que les restes del mur documentat en direcció est-oest a l'interior de l'església, corresponguin al mur de tancament sud de l'antiga església o puguin associar-se a una estructura de murs associada a l'existència de diverses naus. Aquesta possibilitat implicaria situar els límits meridionals de l'antiga església més enllà dels de l'actual, dins del claustre d'època romànica. No és, però, possible verificar aquesta hipòtesi atès que l'espai del claustre ha estat un dels pocs espais on no s'han fet intervencions arqueològiques extensives.

Així doncs, tot i l'interès dels resultats, les dades arqueològiques només fan possible apuntar la hipòtesi sobre l'existència d'un edifici de planta rectangular orientat est-oest, la capçalera del qual, tot i no haver estat documentada, devia estar situada a llevant. Si considerem aquesta hipòtesi, les seves dimensions inicials serien molt similars en amplada a les de l'església romànica posterior. Per altra banda és probable que el tancament o façana de ponent de l'església preromànica se situés exactament al mateix lloc on se situa la façana de l'església romànica, ja que les restes documentades de la cantonada nord-oest de l'edifici ens permeten dibuixar la línia que seguia aquesta façana. La prolongació d'aquesta línia sobre el plànol ens permet visualitzar que la façana de ponent de l'antiga església se situaria al mateix lloc on s'ubica la façana oest de l'es-

glésia romànica i que és probable que aquesta es fonamentés sobre les restes del mur anterior. Tot i això aquest fet no ha pogut ser constatat arqueològicament.

La interpretació sobre el tancament oest de l'església preromànica i la seva representació sobre el plànol, ens ha permès també observar la probable relació entre les restes de la cantonada sud-oest d'aquesta església i la base de la torre-campanar, elements que nosaltres considerem constructivament coetanis. Segons els estudis fets no es tractaria, doncs, d'una torre o construcció associada a època romana o tardoromana, tal i com indiquen alguns dels estudis o interpretacions previs.

Per una banda, és clara l'anterioritat constructiva d'aquesta torre respecte de l'església romànica, atès que la façana de ponent d'aquesta s'adossa clarament als murs de la torre. Tot i això, ateses les dades arqueològiques que tenim, no considerem que la part baixa d'aquesta correspongui a una construcció d'època romana o tardoromana. L'aspecte visual, a base de grans carreus a la part baixa del campanar, correspon en realitat a un aplacat de grans lloses que se sobreposa i oculta uns murs construïts amb pedra i calç de factura poc acurada, però ferma. Tampoc les excavacions arqueològiques fetes a l'interior de la torre no indiquen una cronologia constructiva de la torre associada a moments anteriors al segle X.

Basant-nos en aquestes dades creiem que la part baixa de la torre ha de relacionar-se amb l'existència de l'església preromànica del segle X, el mur de ponent de la qual es devia adossar a l'estructura d'una torre, amb funcions o no de campanar.

L'existència del monestir del segle X i de la seva església queda constatada també a partir dels diversos enterraments documentats durant l'excavació de la necròpolis, en la qual s'identificaren, en els nivells més baixos, tombes corresponents a la fase més antiga (segles X-XII) i anteriors a la construcció de l'església romànica.

A banda de l'existència clara de les restes de l'antiga església preromànica, poques són les dades i els indicis sobre les característiques del primitiu recinte monàstic i de les seves dependències. Durant les diverses intervencions arqueològiques fetes es documentaren algunes restes d'estructures aïllades que corresponien cronològicament als segles X i XI, però que no es poden interpretar clarament des del punt de vista funcional, atesa la seva total desconexió i el seu nivell d'arrasament.

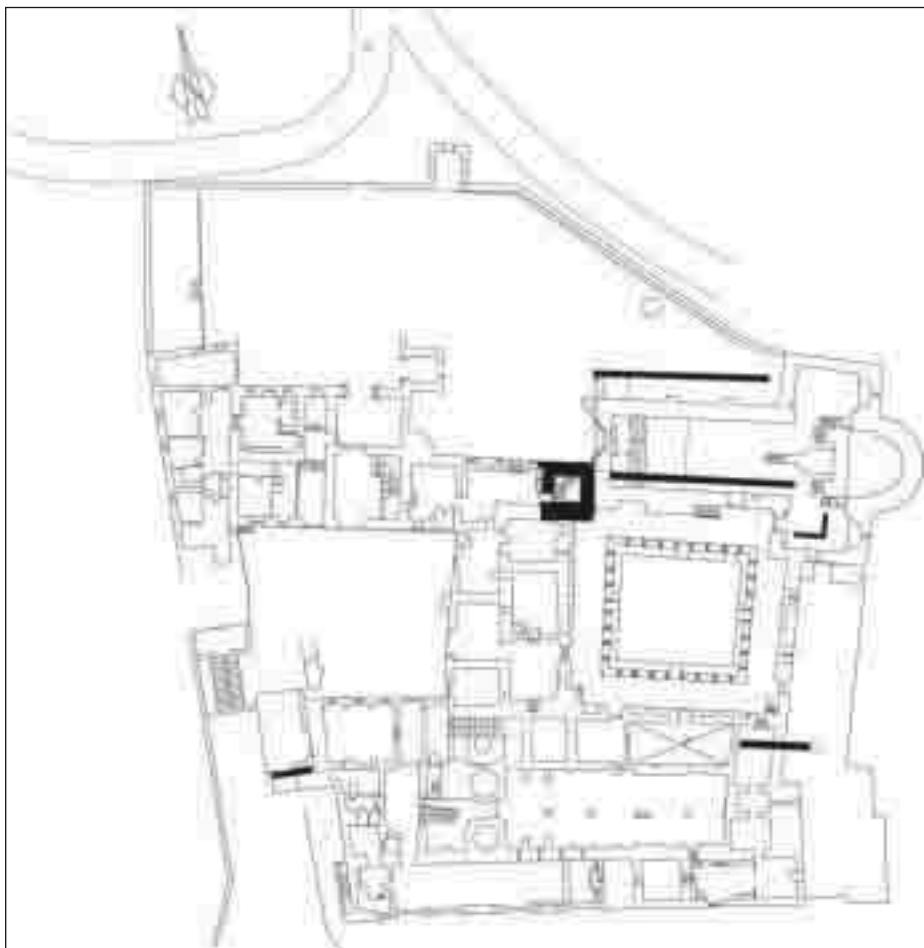
En realitat només es documentaren un total de dues estructures o murs, ambdós situats a una notable distància, al sud de l'església i sota nivells o estructures d'època romànica o moderna. En tots dos casos es tractava de restes de murs en direcció est-oest, d'amplada notable i construïts a base de carreus sense lligam aparent de calç.

Si bé no hi havia relació entre l'un i l'altre mur—un se situava a l'ala de llevant i l'altre al lloc de la "infermeria", a ponent—per la seva direcció i alineació podria apuntar-se la hipòtesi que corresponguessin a un primitiu tancament sud del recinte monàstic d'època preromànica. Tant per les seves dimensions en amplada com per la inexistència d'altres estructures que s'hi relacionessin, no podem interpretar si podien formar part d'alguna edificació associada a les dependències monàstiques primitives o si hipotèticament aquests dos murs formaven part d'un tancament que, a manera de clos o muralla, delimitava pel costat sud el primitiu recinte monàstic.

Així doncs i malgrat l'existència encara de molts dubtes sobre el monestir preromànic que se situava al lloc entre el segle X i finals del segle XII, les actuacions arqueològiques han permès posar al descobert i aportar noves dades sobre aquesta construcció inicial, la situació i característiques de l'església i l'existència de construccions que,

malgrat la incògnita sobre la seva funció, constaten la presència ja des d'un primer moment d'algun tipus d'edificació a l'entorn sud de l'església. Cal recordar en aquest sentit que la interpretació dels monestirs preromànics no pot fer-se sobre la base, la forma i l'organització dels monestirs d'època romànica, on els edificis monàstics s'organitzen d'una manera molt clara i estandarditzada (Riu, 2000).

Les excavacions arqueològiques fetes en els últims anys han permès explicar i replantejar novament la forma arquitectònica d'alguns monestirs catalans en la seva època inicial (segles IX-XI). En els casos dels cenobis de Sant Cugat del Vallès o de Sant Pere de Rodes, la construcció del monestir al segle IX s'inicia amb l'edificació d'edificis exempts que, gradualment aniran configurant un recinte de morfologia claustral que serà culminada al segle XI.

Figura 2. Planta del monestir actual. En negre les restes dels segles X-XI

És molt probable que en el cas de Sant Benet de Bages es produís una evolució similar, en què el primitiu recinte monàstic estigués configurat per edificacions exemptes a l'edifici de l'església, configuració que es mantingué fins a finals del segle XII. En aquest cas, però, sembla que la nova arquitectura romànica es dugué a terme de nova planta, eliminant les antigues construccions existents i configurant una disposició del monestir típica ja del període romànic.

El monestir romànic i les construccions defensives (finals del segle XII – segle XIV)

El nou recinte monàstic, bastit entre finals del segle XII i principis del segle XIII es configurà ja segons la típica disposició monàstica d'època romànica, amb l'església situada al nord i un claustre adossat, a l'entorn del qual es disposaven les diferents dependències (el dormitori, la sala capitular, el refectori, la cuina...).

Els edificis que conformaven aquest recinte monàstic foren tots construïts de nova planta, sense aprofitament de cap de les estructures primitives que devien configurar el primitiu monestir del segle X. Segons s'entreveu de les dades arqueològiques les construccions antigues foren enderrocades per a l'edificació del nou monestir.

Malgrat les múltiples reformes i la transformació del conjunt en èpoques posteriors, la configuració actual del monestir permet encara identificar gran part dels edificis que formaven part del conjunt d'època romànica, ja parcialment interpretable en termes arquitectònics. Tot i això les excavacions arqueològiques han permès identificar també la delimitació de gran part del recinte monàstic, definida per una línia de muralles fins ara desconeguda.

Els estudis han permès identificar restes d'aquesta època tant en el subsòl d'algunes zones com en la complexa arquitectura actual dels recintes a l'entorn del claustre, on malgrat les reformes d'època moderna, s'identifiquen encara les traces dels murs més antics, bastits en època romànica. Així, durant les excavacions arqueològiques fetes a l'ala de llevant (on no es conserva actualment cap edificació dempeus) es van trobar les restes dels antics murs de la possible sala capitular d'època romànica, concretament dels murs de tancament oest i est, així com restes de tres arrencaments que indicaven l'existència d'una antiga sala o edifici coronat per sengles arcades. Aquestes restes de murs es relacionaven amb un petit nivell d'ús cronològicament associat al segle XIII per la qual cosa és indubtable l'existència d'una edificació medieval en aquest lloc que, si ens atenem a la disposició i l'ordenació dels monestirs benedictins podria relacionar-se amb l'antiga sala capitular.

L'existència, però, d'aquest edifici romànic a l'ala de llevant fou relativament curta, fet que es constata tant per les dades arqueològiques com per algunes notícies documentals. En aquest sentit, les fonts assenyalen puntualment que a la segona meitat del segle XIV, quan ja s'iniciava el declivi del monestir, la sala capitular es trobava enrunada fet que corroborarien les dades arqueològiques. L'excavació en aquesta zona ha posat de manifest la inexistència de restes i/o estratigrafia associada als segles XIV i XV. No serà fins al segle XVI i essencialment als segles XVII i XVIII quan es tornaran a reconstruir les edificacions d'aquesta zona.

Pel que fa a les altres dependències monàstiques que se situaven a l'entorn del claustre i malgrat que en aquests llocs les actuacions al subsòl van ser parcials i relativament superficials, l'anàlisi dels paraments dels edificis existents ha proporcionat

dades interessants sobre això. Es constata la conservació de gran part del mur romànic que separava aquesta ala del claustre de l'edifici possiblement destinat a menjador dels monjos i la posterior remodelació i ampliació d'aquest edifici en època moderna.

Quant a les edificacions situades al costat de l'ala de ponent del claustre, les reformes modernes emmascararen notablement la fisonomia romànica d'aquesta ala, però la seva existència segura la denota la tipologia constructiva i dels paraments d'alguns dels seus murs. Així mateix, en aquest lloc es constatà l'existència d'un pis superior ja en època romànica, evidenciat per la localització d'una antiga porta i unes escales de cargol, reformades en època moderna i anul·lades posteriorment. Aquesta porta se situa a l'extrem sud-oest del mur que separa l'ala de ponent de la galeria del claustre. Tot i això, no ha estat possible interpretar on se situava el nivell de circulació d'aquest pis superior, ja que les modificacions del segle XIX reformaren totalment les plantes superiors de les antigues dependències. Respecte de l'existència d'un pis o sobreclaustre, s'ha pogut constatar que, a més d'existir el de l'ala de ponent s'hauria construït també un pis superior a l'ala nord, zona on se situa l'església. En aquest lloc es constatà també l'existència d'una antiga porta romànica que, des de la torre campanar, hauria comunicat amb unes dependències superiors situades sobre la galeria nord del claustre.

El conjunt construït, doncs, a finals del segle XII devia presentar ja la forma i fisonomia característiques de l'època, amb una església de nova construcció amb planta i estil clarament associat al romànic tardà i en la qual s'hi afegia una cripta bastida i ornamentada també amb elements de l'època.

L'existència d'aquesta cripta, fins ara desconeguda i oculta rere les reformes d'època barroca, fou descoberta durant les excavacions i les obres de restauració de l'església i ha estat un dels elements d'especial interès en la recuperació del conjunt monàstic de Sant Benet de Bages.

És també en aquest moment, amb la construcció de la nova església, quan es devia integrar i aprofitar com a fonamentació la base de l'antiga torre situada al costat oest. Aquesta antiga edificació fou reaixecada també en estil romànic i reconvertida en el campanar de l'església. Al costat sud d'aquesta es construïren les diferents dependències romàniques, organitzades a l'entorn d'un claustre, format per quatre galeries portades amb arcuacions.

Però paral·lelament a la construcció del clos monàstic, es construïren pocs anys més tard altres edificacions i també elements defensius, aquests últims exempts de les construccions pròpiament monàstiques però que foren els precedents de l'edificació posterior de la línia de muralla que encerclava el recinte. La documentació al sector oest d'un edifici quadrangular on es documenten diverses espitlleres als murs i al qual s'adossava la línia de muralla de ponent, construïda a finals del segle XIII, semblen indicar la presència d'alguna torre de defensa o vigilància a l'entorn del recinte d'època romànica.

Malgrat la imprecisió de les dades històriques i arqueològiques és també probable que hi hagués altres edificacions similars, tipus torre, en altres zones properes a les dependències monàstiques.

Poc temps després, entre finals del segle XIII i principis del segle XIV, el monestir romànic fou encerclat per les línies de muralla que protegien i definien alhora els límits del recinte monàstic.

Per les dades arqueològiques sabem ara que en aquesta fase hi havia les línies de muralla que tancaven el recinte pel costat oest, sud i est. No sabem amb certesa si hi

havia i on era una línia de muralla al costat nord, ja que les dades arqueològiques sobre això són més que imprecises. Tot i així, cal suposar-ne l'existència si tenim en compte la presència de murs de muralla a ponent, a llevant i a migdia.

La definició d'aquesta línia de muralla devia implicar immediatament la construcció i l'aparició de la gran sala gòtica—coneguda avui com a celler—que se situava en l'espai creat entre la línia de tancament de les dependències de migdia i la línia de tancament sud de la nova muralla. L'existència d'aquests espais permeté configurar, en un moment indeterminat de la segona meitat del segle XIV, una sala d'enormes dimensions, coronada per sengles arcs apuntats (actualment nou) i que tal com s'ha constatat a través de les excavacions arqueològiques, s'estenia originàriament d'oest a est al llarg de tot el costat sud del recinte. La gran sala gòtica també era delimitada a ponent i a llevant pels murs de les noves muralles, de manera que quedava així tot el recinte medieval perfectament delimitat i definit. Així mateix, pel costat sud-est, la sala podia comunicar-se a través d'una porta a la planta baixa, amb una torre quadrada adossada a la muralla però de construcció coetània a la línia de fortificació.

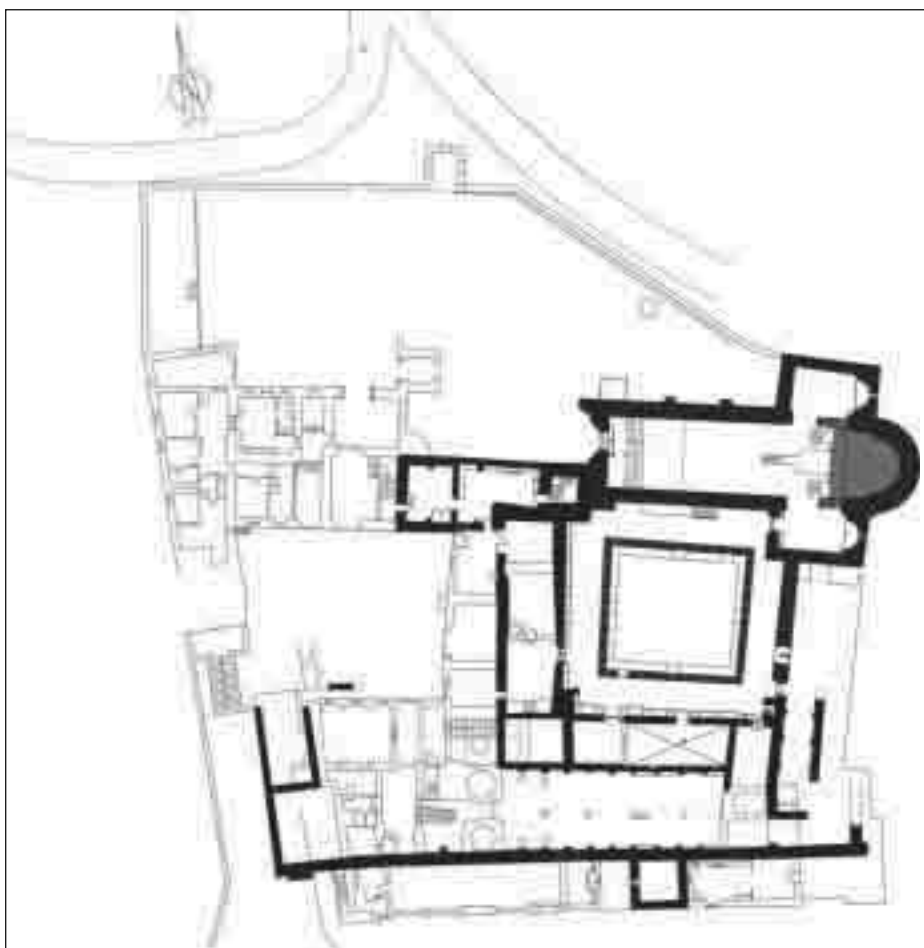
A partir de tots els elements estudiats—arquitectura conservada i restes del subsòl—la configuració del monestir entre finals del segle XII i el segle XIV, respon essencialment a la tipologia i les característiques dels conjunts monàstics d'època medieval, amb unes dependències situades al sud de l'església que es disposaven de forma organitzada a l'entorn de les quatre galeries d'un claustre quadrangular. Progressivament, aquest conjunt d'edificacions pròpiament monàstiques, foren protegides i encerclades, al menys per tres costats, per línies i estructures de fortificació que definien clarament els límits del recinte i permetien també protegir-lo. L'espai que hi havia entre les dependències pròpiament dites i la línia de fortificació fou aprofitat per crear-hi noves edificacions, la més important de les quals, per la seva grandesa i monumentalitat, fou la coneguda sala gòtica. Desconeixem les funcions originals d'aquesta sala ja que no es conservava estratigrafia anterior al segle XVI. Sí que sabem, però, que el seu ús com a celler correspon a l'època moderna —a partir del segle XVI—, moment que coincideix amb l'inici de les grans reformes a la sala i al monestir en general.

La transformació del monestir medieval. El creixement i les noves construccions modernes (segles XVI-XVIII)

Després d'un llarg període de decadència, iniciat a finals del segle XIV i que es mantingué fins a la segona meitat del segle XVI, el conjunt monàstic fou objecte d'un important procés de recuperació econòmica que es reflectí també en la construcció de nous edificis a l'entorn de les antigues dependències romàniques i la transformació-reconstrucció de molts dels antics edificis medievals.

A mitjan segle XIV, algunes fonts documentals fan referència al mal estat d'algunes de les dependències monàstiques i al llarg del segle XV, la profunda crisi en la qual es trobava immers el monestir no devia ajudar a millorar la situació.

Els edificis medievals construïts entre finals del segle XII i el segle XIV devien deteriorar-se progressivament a causa de la manca de manteniment, la falta de mitjans econòmics i la deixadesa dels abats d'aquest període. Malgrat que no hi hagi evidències específiques d'això, les dades arqueològiques semblen indicar la manca de grans construccions asso-

Figura 3. Planta del monestir actual. En negre el monestir als segles XII-XIV, segons les restes arqueològiques documentades

ciades a aquest període, situació que es mantingué fins a la segona meitat del segle XVI. Tot i això, malgrat la crisi i l'estat de certa deixadesa, l'arqueologia evidencia una mínima, però contínua existència d'actuacions de caire menor potser més relacionades amb el manteniment o les reparacions que amb reformes importants. No podem, doncs, considerar que, en el fosc i llarg període que va entre finals del segle XIV i mitjan segle XVI, no es dugués a terme cap tipus d'actuació arquitectònica al recinte ni que el monestir restés sense cap tipus d'activitat i/o manteniment. El que sí sembla evident és que les actuacions puntuals no foren suficients per mantenir en condicions els edificis existents i que, arribats al segle XVI, el conjunt devia patir seriosos problemes arquitectònics.

No serà fins als anys 1554 i 1576, durant l'abadiat de Pere Frigola, que es produirà una nova i important represa de l'activitat constructiva, que implicarà l'arranjament d'antigues edificacions, però també la construcció d'edificis de nova planta. Corresponen a aquest moment les reformes de les antigues dependències romàniques a l'entorn del claustre, el nou sobreclaustre, l'annexió d'un nou cos d'edificis al costat de ponent i la construcció del Palau de l'Abat—conegut avui com el Palauet de l'Abat—, adossat al costat sud-oest de les dependències romàniques de ponent. La cronologia d'aquest edifici ha pogut replantejar-se a partir de les excavacions arqueològiques que s'hi van fer constatant, a partir de l'estratigrafia, que, contràriament al que s'havia afirmat fins ara, l'edifici no correspon a una construcció del segle XIV sinó a la fase de reformes de la segona meitat del segle XVI, associades a l'abat Pere Frigola.

Malgrat la fisonomia gòtica del palauet de l'abat, la construcció del qual els estudis existents situaven als segles XIV o XV, hi ha paral·lels d'edificis d'aquest tipus, construïts en estil gòtic, a finals del segle XVI.

Aquest és el cas per exemple de l'edifici del palau de l'abat del monestir de Santa Maria de Vilabertran, que els darrers estudis arqueològics situen com una construcció del segle XVI. No és, per tant, estrany situar aquest tipus de construccions en una època tan tardana: "...una aproximació a l'arquitectura del XVI a Catalunya, que vulgui considerar els fets en el seu conjunt, haurà de constatar que la major part de l'activitat constructiva fins al darrer terç de la centúria es resol en edificis fonamentalment gòtics..." (Garriga, 1986).

Per altra banda, en el cas de Sant Benet, vindria reforçat per circumstàncies particulars.

És poc probable la construcció d'un edifici d'aquestes característiques, amb certa monumentalitat i luxe en un moment de plena decadència del monestir (segles XIV-XV). Seria en canvi més lògic la construcció d'aquesta edificació en un moment de certa recuperació i reformes com el que representà l'abadiat de Pere Frigola (entre 1554-1578).

També correspon a aquest moment la construcció de l'edifici de la "Infermeria", un edifici també considerat fins ara d'origen medieval, però la construcció del qual, a partir de les excavacions i estudis efectuats, podem situar al segle XVI.

Finalment cal situar també dins aquesta gran fase de canvis, la reforma de la gran sala gòtica. És en aquest moment quan es duen a terme les primeres divisions internes de la sala, moment a partir del qual perdé part de la seva unitat i grandiositat inicial. També s'inicià al segle XVI la seva funció com a celler, funció que es consolidà definitivament al segle XVII.

Totes aquestes construccions seran en realitat el preludi d'una reforma molt més important que afectarà tot el conjunt, adaptant les antigues construccions a l'estil i necessitats de l'època i construint noves edificacions que responien als requeriments i al fort creixement que experimentà el monestir al llarg dels segles XVII i XVIII.

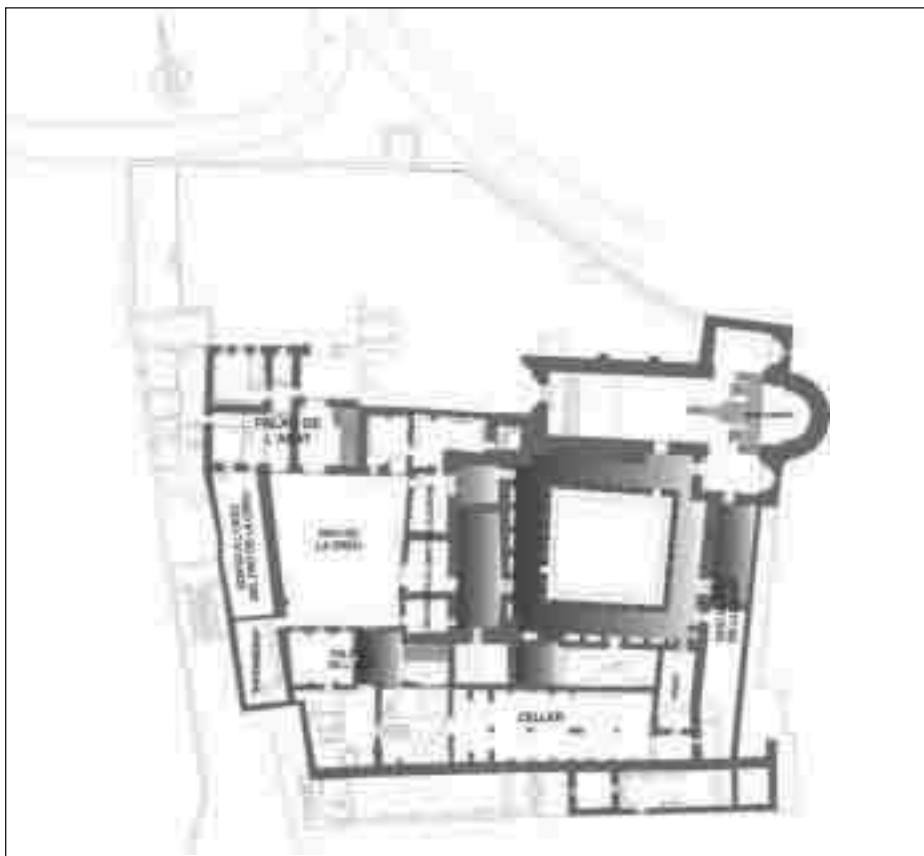
A partir de l'any 1593, l'annexió del monestir de Sant Benet al de Santa Maria de Montserrat representà l'inici d'una gran reforma arquitectònica que canvià notablement la fisonomia de l'antic conjunt romànic, amb la incorporació de nous edificis que s'anaren annexant gradualment al costat oest i sud del clos inicial i definiren un perímetre monàstic de dimensions bastant més grans.

Entre moltes de les reformes fetes al segle XVII sota el patrocini del monestir de Montserrat, es dugué a terme la reforma de l'església i de la cripta, afectades notablement per un incendi, la construcció d'un nou palau de l'abat, la creació del pati de la Creu, la reforma dels paviments de les galeries del claustre, l'edificació de les noves

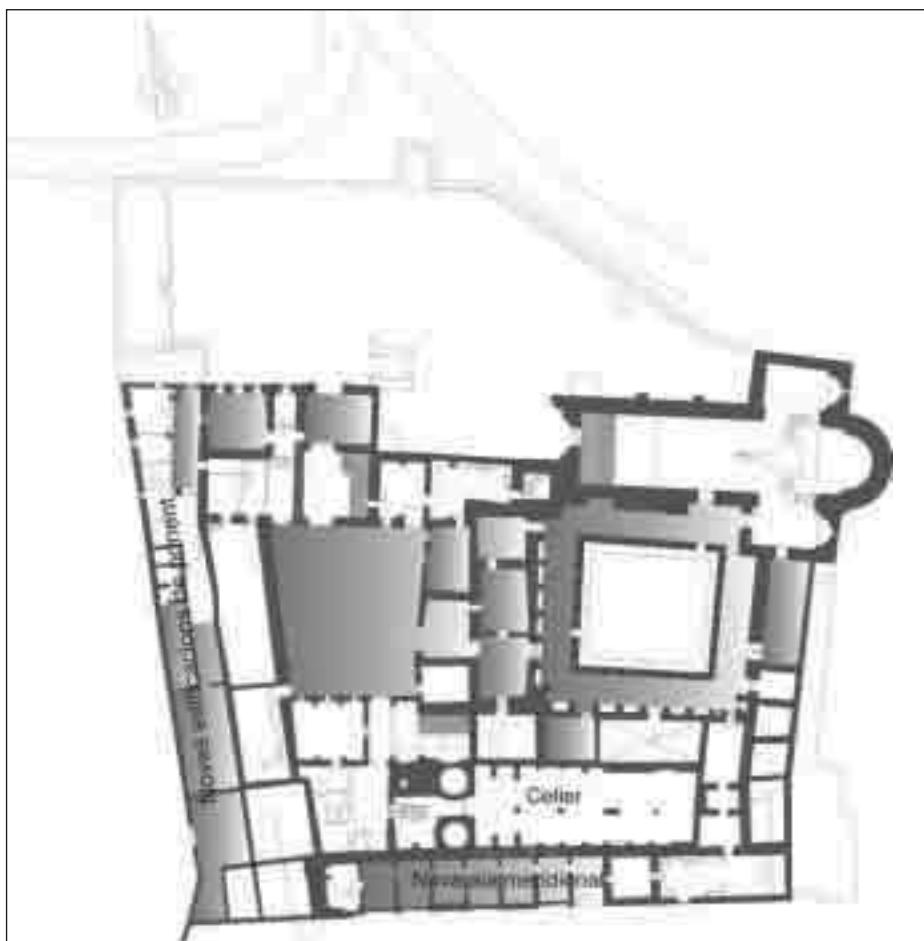
dependències de migdia o la construcció d'un nou edifici a l'ala de llevant. Respecte dels antics edificis medievals, es produïren canvis notables en les línies de muralla, gran part de les quals foren parcialment enderrocades i amortitzades sota potents nivells de reompliment. Les dependències monàstiques primitives, ja reformades al segle XVI, es mantingueren amb algunes reformes puntuals, però deixaren de ser essencials, ja que moltes de les funcions es desplaçaren a les edificacions de nova planta.

Totes aquestes reformes reafirmaven la recuperació, el creixement i l'esplendor del monestir de Sant Benet, situació que es mantingué al llarg del tot el segle XVII i bona part del XVIII, moment en el qual encara es mantenia la construcció de nous edificis.

El període de creixement experimentat al llarg del segle XVII continuà també al segle XVIII, moment en el qual es construïren edificis com la nova ala de ponent i el nou mur de tancament oest del recinte, el nou edifici de llevant i una nova ala meridional, annexada a l'edifici de migdia que s'havia construït al segle XVII. Corresponen també a aquest moment la pavimentació de còdols del Pati de la Creu, la construcció de la gran cisterna al costat sud-oest o la transformació del celler.

Figura 4. Planta del monestir actual. En negre el monestir als segles XVI-XVII, segons les restes arqueològiques documentades

Figura 5. Planta del monestir actual. En negre el monestir als segles XVII-XVIII, segons les restes arqueològiques documentades

El nou projecte constructiu i de recuperació contempla també la necessitat d'adequar i regularitzar la difícil orografia de l'antic recinte medieval, que es creà en una zona on els importants desnivells de nord a sud i d'oest a est representaven considerables diferències de cota i notables dificultats de comunicació.

Així, les excavacions arqueològiques posaren de manifest que, malgrat la regularitat del terreny on se situen l'església i el claustre, situats al punt més alt d'un petit promontori, la resta de dependències d'època medieval s'adaptaven als desnivells que hi havia a l'est, a l'oest i a migdia, fet que creava una diferència de cotes força notables que dificultaven la circulació.

Per aquest motiu, les grans reformes que s'iniciaren al segle XVII implicaren i prioritzaren la regularització d'aquesta difícil orografia. Aquest fet ha estat constatat en el

subsòl de gairebé totes les zones excavades—excepte la zona de l'església i la meitat nord del monestir. En tots aquests llocs es documentà l'existència de grans nivells de terra funcionalment dedicats a reomplir i terraplenar les zones oest, est i sud, per tal d'aconseguir una certa igualtat de circulació en tot l'espai ocupat pel recinte monàstic.

Aquesta uniformització de cotes i nivells de circulació permeté tant la comunicació correcta entre les antigues dependències i les noves, com la transformació d'algunes de les edificacions medievals, l'enderroc de les muralles o el rebliment d'antigues construccions que quedaren en l'oblit i foren substituïdes per edificis de nova planta.

La nova cota on se situaven els nivells de circulació de gran part del monestir i les noves construccions d'aquest moment implicaren també el canvi en molts dels edificis, amb l'obertura de noves portes, el tapiat d'altres, la reducció i eliminació de part de la sala del celler o el canvi d'alguns circuits de comunicació entre els diversos espais.

L'abandonament del segle XIX i la recuperació del conjunt com a propietat privada (segle XX)¹

Culminat ja el seu màxim creixement al segle XVIII, els esdeveniments històrics del segle XIX representaren per al monestir de Sant Benet, com per a tants altres monestirs de Catalunya, un punt i a part en la seva història, en la qual fou determinant la pèrdua definitiva de la seva funció religiosa i la condició de monestir.

Segons el Reial decret del 19 de febrer de 1836, s'inicià la coneguda “desamortització de Mendizábal” que afectà els béns del clergat regular i que tornava la condició de béns lliures als béns que pertanyien a l'església. En relació amb aquest reial decret, l'1 de maig de 1855 es posaren a subhasta, entre d'altres, els béns del clergat.

A Catalunya, de forma general i en concret també a Sant Benet de Bages, l'aplicació d'aquest decret implicà la pèrdua total de les rendes del monestir, de les quals depenia, i també de retruc representà la impossibilitat de mantenir el conjunt arquitectònic i la comunitat monàstica, que depenien òbviament d'aquests ingressos. Paral·lelament es perdé la propietat dels edificis monàstics i els monjos hagueren d'abandonar el cenobi.

A partir d'aquests fets i a causa de l'abandonament del monestir per part de la comunitat, es produïren de forma immediata importants saquejos a conseqüència dels quals desaparegué gran part del mobiliari i d'altres peces de valor. A partir del 1845 es féu càrrec del monestir Antoni Blaha, que el va comprar a l'Estat. La mala situació econòmica d'Antoni Blaha va propiciar que el monestir es mantingués en un estat d'abandó i fins i tot que part del seu conjunt fos posat a la venda per afrontar la situació del propietari. Algunes fonts de l'època fan esment de la lamentable situació del monestir en aquest moment (Barraquer, 1893)

Arquitectònicament aquesta situació fou determinant en la degradació i l'enderrocament dels edificis monàstics, que passaren un llarg temps sense manteniment ni reparacions, i configuraren un conjunt degradat i arruïnat, molt diferent del que hi havia

---

¹ Totes les referències històriques corresponents a les reformes del segle XX han estat extretes del Pla director del monestir de Sant Benet de Bages. Caixa de Manresa (2001).

només uns anys abans. Aquest estat pot encara observar-se en algunes de les fotografies de principis del segle XX, abans de la restauració de Puig i Cadafalch on poden veure's alguns edificis parcialment enderrocats, sense teulades ni sostre.

Després de la infortunada empremta del segle XIX, l'any 1908, Elisa Carbó, mare del pintor Ramon Casas comprà el conjunt i n'encarregà la restauració a l'arquitecte J. Puig i Cadafalch. Sota un altre projecte, d'objectius diferents als de l'arquitectura monàstica, el monestir es veié immers en una nova transformació, els principals objectius de la qual eren la recuperació de l'estètica romànica i la seva conversió en una segona residència o casa d'estiueig.

L'empremta d'aquesta restauració fou notable en el conjunt històric, malgrat que en el seu moment la mateixa família Casas la considerà una obra menor. La documentació conservada de Puig i Cadafalch i l'estudi actual de l'edifici evidencien actuacions contundents com la remodelació de les façanes del Pati de la Creu, reconstruint antics merlets i afegint-ne de nous, l'enderroc de l'edifici barroc de llevant o la implantació de les finestres copiades de la façana del palauet que es reproduïren en altres llocs del monestir.²

Totes aquestes actuacions van fer-se efectives amb moltes d'altres, que en alguns casos afegien edificacions que copiaven l'estil romànic o integraven elements d'aquesta època procedents d'altres llocs.

La voluntat de Puig i Cadafalch se centrà, segons pot interpretar-se a partir de l'observació de gran part dels edificis on actuà, en la recuperació de la imatge romànica del conjunt que, segons la seva concepció, requeria la restauració d'edificis conservats d'aquesta època, però també l'annexió d'altres elements o construccions que copiessin l'estil, per tal de donar al conjunt monàstic la imatge dels seus orígens.

Els treballs de recuperació van fer-se immediatament després de la compra del monestir per part de la família Casas. Des de l'any 1907 les obres al monestir se succeïren i afectaren gairebé tots els espais del recinte, tant per adaptar els espais al seu nou ús com a habitatge com per recuperar la imatge romànica del conjunt. El procés de reformes és extens i impossible de detallar en aquest article, però per les dades escrites sobre això, que esmenten el gran nombre d'enderrocs i d'obres que es van fer, podem fer-nos a la idea de la transformació soferta i de la complexitat de les obres de recuperació que s'hi dugueren a terme. El procés finalitzà l'any 1961.

Totes aquestes reformes, enderrocs, adequacions, els afegits referenciats i d'altres no esmentats en la documentació històrica, han pogut ser identificats a partir dels estudis arqueològics. En aquest sentit pot observar-se una profunda transformació del conjunt que, malgrat la voluntat "restauradora" del moment, implicà la desaparició d'alguns dels edificis que, pel seu mal estat o perquè corresponien a èpoques posteriors al romànic o gòtic, foren enderrocats. Algunes restes d'aquests edificis han pogut ser documentades al subsòl de les diverses zones on se situaven i que han estat excavades.

S'evidencia també en alguns casos—com a la zona de llevant del Cellar—l'ocultació d'alguns elements monumentals d'època medieval que, possiblement a causa de la seva degradació o semienderroc i la dificultat de conservar-los, foren amagats dins les noves construccions de l'època.

---

² Pla director del monestir de Sant Benet de Bages. Caixa de Manresa (2001), pàg. 164.

Finalment, cal destacar també la constatació que, a principis del segle XX, J. Puig i Cadafalch afegí al conjunt elements o edificis construïts de nova planta però imitant l'estil romànic que òbviament no corresponen ni expliquen cap construcció medieval preexistent. També es detecta que algunes llindes antigues inscrites han estat recol·locades fora del seu lloc original i reaprofitades en la construcció de les noves obertures fetes al segle XX. En tots els casos es tracta, per tant, d'elements inventats, fruit de la interpretació del moment i de la voluntat de donar al monestir una imatge d'antiguitat i autenticitat.

La necròpolis del monestir de Sant Benet de Bages. Segles X-XIX

L'excavació arqueològica extensiva de la necròpolis medieval i moderna es va fer dins una àrea de 285 m² que ocupava gran part del pati exterior de l'església del monestir de Sant Benet de Bages. La potència arqueològica era d'uns 2 m de fondària màxima. La necròpolis de Sant Benet de Bages es troba emmarcada cronològicament en un llarg període de temps que comprèn des del segle X fins al XIX, i és aquest darrer nivell el més mal conservat. Els treballs d'excavació van permetre identificar fins a vuit nivells d'enterraments afectats per múltiples sobreposicions i destruccions d'unitats funeràries, establerts principalment a partir de criteris estratigràfics, topogràfics, tipològics, materials i històrics. El nombre de tombes excavades a la necròpolis de Sant Benet de Bages va arribar a la xifra de 442, amb una població de 464 individus registrats, de les quals 259 eren fosses excavades al terra; 172, caixes i 11, estructures més complexes. Els resultats de l'anàlisi antropològica de camp van permetre determinar un total de 464 individus repartits en 425 fosses individuals, 18 fosses dobles i una de triple (Pla, 2006). La majoria dels individus recuperats corresponien a l'edat adulta (87,5 %), més del que seria considerat normal en una necròpolis típica, enfront d'un 2,7 % de juvenils (13-20 anys), 2,4 % d'infantils II (de 7 a 12 anys), 5,6 % d'infantils I (de 6 mesos a 6 anys) i fetals (de 0 a 6 mesos).

Necròpolis de l'església preromànica

La intervenció arqueològica a la necròpolis de Sant Benet ens va permetre documentar un conjunt de tombes que relacionem amb la primitiva església del segle X i el seu funcionament com a espai sagrat, que perdura amb l'edifici fins a la construcció del nou temple, a finals del segle XII. Aquestes es trobaven localitzades a la façana nord i ponent de l'antic edifici.

Fase segles X-XI. Primer moment de funcionament del cementiri coetani al temple preromànic amb una gran concentració de tombes properes a l'edifici del segle X, just a la cantonada amb la façana oest. Es van documentar fins a 44 sepultures, de les quals 27 pertanyien a fosses ben delimitades, 17 eren caixes de lloses o pedres i una ossera de planta circular a l'interior de la qual es va recuperar un anell de plata amb una pedra semipreciosa incrustada. Destaquem també una punta de llança de ferro que acompanyava un dels sebollits. Aproximadament la meitat de les fosses conservaven bé la capçalera antropomorfa, mentre que les caixes amb capçalera antropomorfa eren la majo-

Figura 6. Vista aèria de la necròpolis de Sant Benet de Bages.

ria. Les tombes en caixa de lloses o pedra estaven formades per diverses pedres gruixudes sovint falcades amb pedra més petita. En onze casos la presència de morter de calç era molt evident tant a la coberta com a la caixa. En les tombes d'aquest nivell es van identificar 19 homes, 9 dones i 16 indeterminats. Tipològicament adscrit a aquest nivell de tombes es conservava també un sarcòfag de pedra de planta antropomorfa recuperat del mur de tanca del cementiri del segle XVII (Vila, Subiranas, 2007).

Fase segles XI-XII. Correspon al darrer moment de funcionament del cementiri coetani al temple preromànic. En una de les tombes d'aquest nivell s'hi va trobar un diner de billó de Ramon Berenguer II - Berenguer Ramon II, que proporciona una datació *postquem* per a la construcció de l'esmentada tomba entorn dels anys 1076-1082 / 1076-1096. Entre els materials recuperats en aquesta fase destaquem també ceràmica a torn lent reduïda, olles de vora exvasada i fons pla (segle XI), claus de ferro, una plaqueta de bronze i fragments de teula. Es van recuperar fins a 78 sepultures, de les quals 18 eren fosses, 11 eren fosses no conservades i 49, caixes de lloses o pedres. Les tombes que caracteritzaven aquest nivell eren majoritàriament construïdes en caixa de lloses o pedra, amb una conservació de les cobertes molt superior a la fase anterior, que per regla general estaven formades per diverses pedres gruixudes sovint falcades amb

pedra més petita. Només trobem un cas molt clar de presència de morter a la coberta i dos on aquest material era ben present en la construcció de la caixa. Les tombes estaven disposades seguint una orientació longitudinal, molt evident en les cobertes. Eren freqüents alineacions de dues fins a sis tombes. També es van poder identificar caixes a l'interior de grans fosses ovalades força profundes, caracteritzades pel fet que estan construïdes la majoria amb pedra de mida mitjana, estan força retocades i tenen la capçalera antropomorfa, que corresponen als exemples més antics, la datació de les quals no va més enllà del segle XI.

Les caixes construïdes amb pedra i morter i capçalera antropomorfa eren escassíssimes en nombre, però es trobaven presents en els nivells VI-VII-VIII de la necròpolis. També es van identificar allargaments o alineaments d'una o més tombes, produïts per les afectacions molt freqüents entre tombes que desvirtuaven la caixa original deixant-la molt modificada.

Les tombes de fossa eren bàsicament de dos tipus per un costat les de capçalera antropomorfa i les fosses de planta ben marcada sense distinció de la capçalera, altrament conegudes com a piriformes o pisciformes. Presentaven una major amplada a l'alçada de les espatlles i més estreta arran dels peus.

En aquest nivell es van identificar 18 homes, 33 dones i 27 indeterminats, amb una total absència d'infants I i II, així com de perinatals.

Necròpolis de l'església tardoromànica

Fase finals del segle XII i segle XIII. Correspon a un dels nivells de la necròpolis on es concentrava més activitat funerària i de més llarg abast, emmarcat en un període comprès entre finals del segle XII i finals del segle XIII. Conformava el primer nivell de la necròpolis relacionat amb el temple actual, que és obra de finals del segle XII – principis del XIII. Datat per la presència de materials ceràmics d'aquesta època com la ceràmica a torn lent reduït, de la qual destaquem dues olles amb broc alt (finals segle XII – primera meitat segle XIII) i un òbol i un diner d'Alfons I (any 1185). Una de les tombes afectava el mur perimetral nord de l'edifici preromànic, part de la coberta de la tomba i de la mateixa fossa escapçaven el mur esmentat. En el moment en què es va fer aquesta tomba el temple preromànic es trobava totalment enrunat. L'enderrocament de l'antic temple, l'anivellament de l'entorn i l'inici de la construcció del temple actual, es portaren a terme en una data no anterior a l'any 1185. Recordem que la historiografia del monument estava d'acord que el temple actual és una obra de finals del segle XII, pro-

Figura 7. Secció nord-sud de la necròpolis de Sant Benet de Bages

bablement ja finalitzada a principis del segle XIII. L'any 1212 és la data convinguda en què el temple es dóna per acabat (consagració de l'altar lateral de Santa Maria).

En aquest nivell es van recuperar fins a 102 tombes, 22 fosses simples, 6 fosses no visibles, 1 caixa de fusta?, 69 caixes de pedra o lloses, 1 enterrament en tomba col·lectiva, i fins a 7 casos de reutilitzacions i/o sobreposicions.

Les tombes es caracteritzaven pel fet d'estar majoritàriament construïdes en caixa de lloses o pedra, amb cobertes molt irregulars i fragmentades, que en algun cas conservaven la coberta o la caixa lligada amb morter de calç. En un cas era el rebliment de la fossa on estava encabida la tomba el que presentava restes de morter. En general contrastava la diferència numèrica detectada entre les cobertes i el nombre de tombes i enterraments documentats. Això s'explica per l'alta densitat d'enterraments i la destacable reutilització de les mateixes caixes o fosses. En les tombes d'aquest nivell es van identificar 31 homes, 42 dones, 20 indeterminats i 3 infantils I.

Fase segle XIV. Entre les tombes excavades en la necròpolis medieval destacava un petit conjunt que podríem qualificar d'estructures nobles, de gran qualitat arquitectònica. Es tractava de petits edificis complexos destinats a enterraments dobles o col·lectius

Figura 8. Detall d'algunes de les tombes de la necròpolis dels segles XII-XIII, en curs d'excavació

en sostres. Són construccions d'època gòtica, fetes en pedra, de planta rectangular o trapezoïdal, d'un sol vas o de diversos vasos disposats en bateria. La resta de tombes corresponents a aquesta fase es caracteritzaven pel fet que eren majoritàriament caixes de lloses o pedres. Es detectava una gran reutilització de les tombes i una absència generalitzada d'aixovar.

Fase segle xv. Correspon a un nivell de tombes que afectaven un estrat (6384-6176) datat per la presència de ceràmica blava catalana (segle xv), de torn lent reduït, vidriada en verd gòtic (segles xiv-xv), vidriada en verd melat (segles xiv-xv), ceràmica grisa majoritàriament del segle xiii, ceràmica a torn reduït (segles xiv-xv) i un fragment d'una base de ceràmica vidriada monocroma amb l'interior verd melat i l'exterior entre melat i groc. Quant a l'aixovar, només podem considerar com a tal la trobada de dos enterraments que duien petxines. Pel que fa a la resta de materials localitzats a l'interior de les tombes es redueixen a materials ceràmics de caràcter residual barrejats amb el rebliment de terres, dels quals es conserven només alguns fragments informes. La majoria corresponien, però, a ceràmica feta amb torn lent reduït.

Es van recuperar fins a 71 tombes, 15 en fosses no conservades, 24 en fosses simples i 26 en caixa de pedra. En les tombes d'aquest nivell es van identificar 20 homes, 31 dones, 2 perinatals, 5 infantils I, 4 infantils II i 7 indeterminats.

Les tombes construïdes en caixa de pedres eren de planta rectangular o lleugerament trapezoïdal. Conservaven en pocs casos les cobertes senceres, també a base de pedres lleugerament retocades. Es trobaven disposades formant alineacions en sentit longitudinal. S'observava una gran presència de restes de sexe femení i també una concentració en l'espai d'aquestes per sobre de les d'altres individus. En un cas semblava apreciar-se un individu masculí disposat en un punt central, a partir del qual arrencaven dues alineacions de dones. Les orientacions generals eren est-oest.

Fase segle xvi. Correspon al nivell de tombes, anterior a la construcció i entrada en funcionament del cementiri del segle xvii. Es van recuperar fins a 46 tombes, majoritàriament fosses simples. En les tombes d'aquest nivell es van identificar 12 homes, 21 dones, 2 perinatals, 1 infantils I, i 13 indeterminats. La presència de materials que acompanyaven els difunts era pràcticament nul·la. Destaquem solament una petxina i una figureta de fusta que iconogràficament es va poder identificar amb l'apòstol sant Jaume.

Fase segle xvii. Les tombes d'aquesta fase afectaven un estrat contemporani al funcionament del mur de tanca del cementiri construït cap a inicis del segle xvii, moment en què es redueix el recinte cementiri d'època medieval. Són importants per a la contextualització de les tombes els materials ceràmics localitzats en el rebliment de la rasa de fundació de l'esmentat mur: ceràmica vidriada monocroma xiv-xv, blava catalana del segle xv, ceràmica vidriada en verd gòtic (xiv-xv) i, com a fòssil director, ceràmica vidriada de reflexos metàl·lics decorada amb pinzell-pinta (inicis del segle xvii). Es van recuperar fins a 49 tombes. Les tombes es caracteritzaven pel fet que eren fosses simples o dobles, excavades al terra amb escassa presència de materials que acompanyaven el difunt, com a molt claus de ferro, petxines i una anella de bronze, etc. En les tombes d'aquest nivell es van identificar 12 homes, 21 dones, 9 infantils I, 3 infantils II i 14 indeterminats.

Fase segle XVIII. En aquest nivell es detectaren tombes que afectaven un estrat, datat per la presència de materials ceràmics d'aquesta època (ceràmica vidriada policroma), amb una orientació general est – oest. Només en dos casos es podia parlar d'aixovar que acompanyava el difunt: un dau i un rosari. Es van recuperar fins a 33 tombes, majoritàriament enterraments en fosses no conservades. Dues presentaven claus de ferro al seu interior que ens permeten apuntar l'enterrament en caixa de fusta. En les tombes d'aquest nivell es van identificar 13 homes, 12 dones, 2 infantils I, 3 infantils II, i 5 indeterminats.

Fase segle XIX. Datada per la presència de materials ceràmics d'aquesta època (ceràmica de dol, porcellana, etc.), i afectada majoritàriament per tombes fetes al segle XIX. Quant a aixovar, només podem destacar la presència d'un rosari associat a una tomba. Es van recuperar fins a 27 tombes, de les quals 23 no conservaven la fossa, i 3 fosses simples; i en 1 s'hi van recuperar 4 claus. Presentaven una orientació general est – oest.

En les tombes d'aquest nivell es van identificar 9 homes, 9 dones, 2 infantils I, 3 infantils II, i 11 indeterminats.

Tipologia – resum de les tombes de la necròpolis medieval

Relacionades sempre amb el temple preromànic, amb una cronologia que no va més enllà de finals del segle XI, es trobarien, entre les tombes més antigues, les tombes de fossa amb capçalera antropomorfa i les piriformes, si bé durant anys s'ha convingut que els tipus esmentats són posteriorment substituïts per altres estructures més complexes com són les caixes. Observem al jaciment que si bé aquesta és la tendència principal no es tracta simplement de la substitució d'un tipus per un de nou, sinó d'una convivència temporal d'ambdues. L'existència de caixes de pedra de capçalera antropomorfa és ben documentada tant aquí com en altres jaciments fins i tot amb anterioritat al segle X i fins a finals del segle XIII. Així a Sant Llorenç prop Bagà (Bagà, Berguedà) s'ha pogut documentar un conjunt de tombes d'aquest tipus associades a una primera església anterior a la primera meitat del segle X, amb tombes ben centrades respecte de la capçalera d'aquesta, fetes amb paret de pedra o murets (López, Caixal, Vila, 2003).

A Sant Benet s'ha documentat una tomba de fossa antropomorfa construïda just per sobre d'una caixa de pedra de capçalera antropomorfa de factura molt acurada i feta amb una gran abundància de morter de calç. Aquest exemple ens porta a pensar que de fet el canvi de tendència tipològica pot ser degut més a una distinció de tipus social que no pas a un motiu de tipus cronològic. Trobem com a explicació una via interpretativa en la qual apuntem que, de fet, la seva obra podria haver intentat imitar una gran fossa antropomorfa però de forma artificial, per tal d'assegurar la seva perdurabilitat en el temps i acostar-se a l'opulència de les sepultures més costoses, com serien els sarcòfags de pedra. A Sant Benet se'n conserva un, que va ser localitzat fora de context, però en el mateix pati de l'església i que podria relacionar-se, si tenim en compte la documentació existent, amb la tomba del fundador del monestir, el noble Sal·la, al segle X.

Les tombes en caixa apareixen des del primer moment de fundació del monestir amb la construcció de la primera església documentada al segle X. La seva tendència és progressiva i esdevé un sistema d'enterrament molt emprat fins a l'època baixmedieval,

que té el seu moment més àlgid en el període que situem entorn del segle XIII, plenament relacionat amb la segona església de finals del segle XII i inicis del segle XIII. És en aquest període on es detecta també una elevadíssima reutilització d'aquestes i un abandó de les construccions en mal estat. Recordem que la necròpolis del monestir de Sant Benet forma part d'una església parroquial almenys des del segle XIII que perdura tot i que amb problemes fins al segle XIX.

La presència de tombes de caixa amb capçalera antropomorfa esdevé ininterrompuda des del segle X fins al segle XIII, amb un moment de partida important ja des de bon començament i un punt àlgid que situaríem entre finals del segle XI i el segle XII. En nivells de la necròpolis del segle XIII encara n'identificarem alguns exemplars. Les caixes fetes amb paret de pedra o murets presenten una forta presència entre els segles X i XII i una davallada significativa a partir del segle XIII. La presència de morter de calç en les caixes és ben present sobretot al segle X i perdura, sembla, fins a finals del segle XI i inicis del segle XII.

Finalment creiem que cal relativitzar les tipologies existents, si no es disposa de datacions absolutes per a cadascuna de les tombes d'una necròpolis. La recerca de paral·lels en aquest tipus de jaciments esdevé un recurs d'emergència quan en el propi no es donen prou elements que permetin ni tan sols a vegades datacions relatives prou clares. La manca sovint d'estratigrafies ha fet que abusem d'aquest recurs. Hem de tenir en compte la presència de moltes variables que sovint no es tenen en compte, com podria ser la necessitat d'adaptació a la topografia, el tipus de sòl, la presència o absència de matèries primeres, la qualitat de la factura com a possible indicador d'una certa distinció social, el tipus de necròpolis, la seva durada, etc., que poden haver motivat les grans diferències tipològiques que trobem entre les necròpolis.

BIBLIOGRAFIA

- AUTORS DIVERSOS (1994) *Del rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona gòtica*. Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1994, p. 89, 137.
- AUTORS DIVERSOS (1999) *Temps de monestirs. Els monestirs catalans entorn a l'any mil*. Catàleg de l'exposició. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, Editorial Pòrtic, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- AUTORS DIVERSOS (2003) *Actes del II Congrés d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Els conjunts monàstics. Vol. I*. Sant Cugat del Vallès: ACRAM / Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.
- ARTIGUES, P. LI. (2003) "El monestir de Sant Cugat del Vallès, L'evolució arquitectònica a partir de l'arqueologia" A: *Actes del II Congrés d'Arqueologia medieval i moderna a Catalunya*. Sant Cugat del Vallès: ACRAM, p.18
- BARRAQUER I ROVIRALTA, G. (1893) *Las casas de religiosos en Catalunya durante el primer tercio del siglo XIX*. 2 vols. Barcelona. p.169-170.
- BENET, A. (1984) "Sant Benet de Bages". A: *Catalunya Romànica*. Vol. 11: *El Bages*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana..
- BENET, A. (1988) "El monestir de Sant Benet de Bages". A: *Història del Bages*. Manresa.
- BENET, A. (1994) *Diplomatari de la ciutat de Manresa*. Barcelona: Fundació Noguera.
- CABALLÉ, G. (2001) *Memòria dels sondejos arqueològics a Sant Benet de Bages*.

- Inèdita. Direcció General del Patrimoni Cultural. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya. Arqueociència Serveis Culturals S.L. Manresa.
- CARRETERO, M.; SUBIRANAS, C.; VILA, G. (2007) *Memòria de les intervencions arqueològiques al monestir de Sant Benet de Bages (Sant Fruitós de Bages)*. Octubre de 2007. XXIV Vols. Inèdit. Direcció General del Patrimoni Cultural. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Arqueociència Serveis Culturals SL.
- ESPAÑOL, F. (1995) *Sant Benet de Bages*. Manresa: Fundació Caixa de Manresa. Angle Editorial.
- FERRER, LL. (2001) "Estudi històric". A: *Pla director del monestir de Sant Benet de Bages*. Caixa de Manresa, p.15.
- GARRIGA, J. (1986) "L'època del Renaixement. Segle XVI". A: *Història de l'Art Català. Vol. IV*. Barcelona: Edicions 62, p. 17
- GUITART I DURAN, J (1923) "Sant Benet de Bages". *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages*. [Manresa Centre Excursionista de la comarca del Bages], núm. 76.
- LLORENS, C. (1982) "La Desamortització de Mendizábal a Manresa". A: *Miscel·lània d'Estudis Bagencs. 2*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages.
- LÓPEZ, A.; CAIXAL, A.; VILA, J.M. (2003) "El monestir de Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà). Assaig d'evolució històrica". A: *Actes del II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Volum I. Sant Cugat del Vallès: ACRAM, p.35-48.
- LORANS, E. (2000) "Le monde des morts de l'antiquité tardive à l'époque moderne (IVe-XIXe S.)". A: *Archéologie funéraire*. Paris: Edicions Errance, p. 155-197. (Archéologiques)
- MARCA, P. Marca Hispánica ap. CXII.
- MONTSSALVATGE, F. Noticias, Vol. V, ap. XI.
- NAVARRO, R.; MAURI, F.; FARRENY, M. (1999) "Basílica de Santa Margarida de Martorell" A: *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 186-188. (Catalunya Romànica)
- PADILLA, J.I.; VILA, J.M. (1997) "El tester 378-b de Cabrera d'Anoia. Anàlisi d'una fase de la producció d'aquest centre artesanal". A: *Quaderns Científics i Tècnics, 9*. Diputació de Barcelona, p. 143-158.
- PALOL, P. DE. (1999) "Basílica de la Vil·la Fortunatus" A: *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 193-194. (Catalunya Romànica)
- PASCUAL, J. *Sacrae Antiquitatis Cataloniae Monumenta*, Biblioteca de Catalunya, Ms. 729, vol. III, folis 132-133.
- PLA, A. (2006) "Anàlisi antropològica de camp". A: *Memòria de les intervencions arqueològiques al Monestir de Sant Benet de Bages (Necròpolis – Pati de l'església)*. Annex 4. *Registre antropològic*. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- PUJADES, J.; SUBIRANAS, C. (2000) "La domus d'Olivet (Canovelles) l'excavació i els materials arqueològics". A: *Actes del I congrés d'Arqueologia medieval i moderna a Catalunya*. Igualada: ACRAM, p. 406, Fig. 1, núm. 3.
- PUIG I CADAFALCH, J.; FALGUERA, A. DE; GODAY, J. (1918) *L'arquitectura romànica a Catalunya*. 3 vol. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- REDÓ I MARTÍ, S. (1997) "L'abat Pere Frigola (1556?-1576). Una aproximació a l'últim abat claustral de Sant Benet de Bages". *Dovella* [Manresa Centre d'Estudis del Bages], núm. 57.
- RIU, E. (1999) "Sant Cugat d'Octavià o del Vallès" A: *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 184-185. (Catalunya Romànica)
- RIU, E. (2000) "Implantació territorial i forma arquitectònica dels monestirs de la Catalunya Comtal (s. IX-XI)" A: *Actes del I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Igualada: ACRAM, p. 300-306.
- ROIG, A.; ROIG, J. *La vila medieval de Sabadell (segles XI-XVI). Dotze anys d'Arqueologia a la ciutat (1988-2000)*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, 2002, fig. 119/18, fig. 170, p. 85. (Quaderns d'Arqueologia; 1)
- SERRA I SELLARÈS, F. (2005) *Sant Benet de Bages en època montserratina (segles XVI-XIX)*. Tesi Doctoral d'Història Moderna. Universitat de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània. Inèdita
- SITJES, X. (1975) *Sant Benet de Bages. Estudi arqueològic*. Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa.
- SOLÀ, F. (1955) *El monestir de Sant Benet de Bages*. Manresa: Centre Excursionista de la Comarca del Bages.
- SUBIRANAS, C. (2004) *Informe de la intervenció arqueològica al monestir de Sant Benet de Bages (Sant Fruitós de Bages)*. Gener de 2004. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- SUBIRANAS, C. (2004) *Informe de l'excavació arqueològica d'una estructura funerària a la zona exterior nord de l'església de Sant Benet de Bages (Sant Fruitós de Bages)*. Gener de 2004. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- SUBIRANAS, C.; VILA, G. (2005) *Memòria de les intervencions arqueològiques al monestir de Sant Benet de Bages. Església – Pati exterior nord – Ala Est. (Sant Fruitós de Bages, Bages)*. Campanyes 2004. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- TORRENTS, A.; LLUVERAS, A.; GIRÁLDEZ, P.; VENDRELL, M. (2004) *Església Preromànica de Sant Benet de Bages. Caracterització dels morters*. PATRIMONI-UB Recerca aplicada al Patrimoni Històric. Universitat de Barcelona.
- VILA, G. (2002) *Memòria de la intervenció arqueològica al monestir de Sant Benet de Bages. Sondejos arqueològics entorn el campanar*. Campanya juny 2002. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- VILA, G., GUÀRDIA, J. (2003) *Memòria de les intervencions arqueològiques al monestir de Sant Benet de Bages de gener-març de 2003. (Sector planta baixa de Can Rocamora i pati de l'església – Necròpolis)*. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- VILA, G. (2004) *Projecte d'Intervenció Arqueològica al monestir de Sant Benet de Bages. Campanya de 5 de maig a 5 de novembre de 2004*. Manresa, 26 d'abril de

2004. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- VILA, G. (2004) *Informe preliminar de la intervenció arqueològica al monestir de Sant Benet de Bages. Sota escala - nau principal de l'església*. Manresa, 21 de juliol de 2004. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- VILA, G. (2005) *Informe preliminar de les intervencions arqueològiques a la necròpolis del monestir de Sant Benet de Bages. Campanyes novembre 2004 – juny 2005*. Manresa, 8 de juliol de 2005. Arqueociència Serveis Culturals SL. Servei d'Arqueologia. Direcció General del Patrimoni Cultural. Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- VILA, G. (2006) *Memòria de la intervenció arqueològica al monestir de Sant Benet de Bages. Sant Fruitós de Bages. Pati de l'església. Necròpolis*. Setembre de 2006. Inèdit. Direcció General del Patrimoni Cultural. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Arqueociència Serveis Culturals SL.
- VILA, G., SUBIRANAS, C. (2007) "Interpretació arqueològica d'un sarcòfag de pedra del segle X i una tomba del segle XIII, coneguda com a tomba del fundador, del monestir de Sant Benet de Bages". *Dovella* (primavera - estiu 2007), núm. 93. *Crònica de la Historia Reciente de Sant Benet de Bages*. Feta per la família Codina